

Višnja Ljubičić*

Uvođenje zdravstvenog (uključujući spolnog) odgoja u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj

Sadržaj

1. Uvod
2. Prvi pokušaji uvođenja spolnog/zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole
  - 2.1. Odluka Europskog odbora za socijalna prava u slučaju INTERRIGHTS v. Croatia
3. Uvođenje zdravstvenog odgoja uključujući spolnog odgoja u šk. god. 2012/2013.
  - 3.1. Empirijska podloga kao indikator svrhovitosti uvođenja edukacije o spolnoj/rodnoj ravnopravnosti
4. Nacionalna i međunarodna zakonodavna osnova reguliranja zdravstvenog odgoja
5. Kontekst prava i sloboda roditelja da samostalno odlučuju o odgoju djece
6. Stav Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske
7. Stajalište i Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske o zdravstvenom odgoju
8. Post festum – zdravstveni/spolni odgoj u školama
9. Zaključak

1. Uvod

Uvođenje novog nastavnog predmeta „Zdravstveni odgoj“ u osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj od školske 2012/2013. godine od samog početka postala je vrlo aktualna tema u hrvatskom društvu, medijski konstantno pomno praćena. Gotovo da nije bilo društvenih aktera koji se nisu uključili u raspravu o njoj, od Vlade Republike Hrvatske i državnih tijela, stručne javnosti, političkih stranaka, organizacija civilnoga društva do Katoličke crkve. Uglavnom, svi prijepori su bili svjetonazorskog karaktera, te se mogu sumirati i svesti na sukob tradicionalno-konzervativnih i liberalno-progresivnih struja. Vrhunac javnog neslaganja dogodio se podnošenjem tužbe predstavnika prvonavedene struje¹ Ustavnom sudu Republike Hrvatske i donošenjem odluke Suda o privremenoj obustavi provođenja nastave zdravstvenog odgoja.

*Autorica je diplomirana pravica i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske.

¹ Prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom i zakonom Odluke o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama su podnijeli Ustavnom sudu Republike Hrvatske: a) Miroslav Kota iz Zagreba, predmet U-II-2907/2013; b) Hrvatska stranka prava 1861. iz

Uzimajući u obzir cjelokupni pravni aspekt ovog društvenog fenomena u prvi plan su izbile suprotstavljene nacionalne i međunarodne odredbe o pravu roditelja određenih svjetonazora da samostalno odlučuju o odgoju i obrazovanju djece i obvezi države da osigura pravo djece na cjelovit i skladan razvoj njihove osobnosti. Pri tome, problematiku je posebno zanimljivo bilo sagledati iz pozicije prakse Europskog suda za ljudska prava koji se već bavio tim pitanjem.

U nastavku će se obuhvatiti sve relevantne informacije i analizirati će se uvođenje zdravstvenog odgoja, uključujući spolnog odgoja u sustav opće obveznog i srednjoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, od prvih inicijativa krajem 90-ih godina do danas.

2. Prvi pokušaji uvođenja spolnog/zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole

Prvi pokušaji uvođenja nekog oblika spolnog/zdravstvenog odgoja u Republici Hrvatskoj sežu još u 1997. godinu, kada se, uz suglasnost tada nadležnog Ministarstva prosvjete i športa, kao izborna izvan-nastavna aktivnost u oko 100 osnovnih i srednjih škola počeo provoditi *Program TeenSTAR* (nastao 1980. u SAD-u). Zavod za školstvo² (2003) dao je pozitivno mišljenje te se navedeni program počeo provoditi kao fakultativni predmet u 35 osnovnih i srednjih škola u šk. god. 2003/2004. Ubrzo nakon uvođenja Programa TeenSTAR kao fakultativnog predmeta, institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (Pravobraniteljica) zaprimila je (2004) pritužbu udruga *Kontra i Iskorak* na program u kojoj se navodi da se u programu diskriminiraju alternativni oblici obitelji, odnosno izvanbračne i istospolne zajednice te samohrani roditelji, ali i sama homoseksualnost. Analizirajući sadržaj navedenog programa, u ožujku 2005. Pravobraniteljica je izdala nadležnom Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa upozorenje da su u programu prisutni sadržaji u suprotnosti s čl. 6 st. 2 i 3 i čl. 14 Zakona o ravnopravnosti spolova,³ kao i čl. 21 st. 1 i 4 Zakona o istospolnim zajednicama⁴. U travnju 2005. godine, Povjerenstvo za prosudbu svih programa o spolnom odgoju koji se provode u osnovnim i srednjim školama donijelo je zaključak da program TeenSTAR i predloženi program *Ljudska seksualnost i kvaliteta življenja* ne zadovoljavaju, te se u prosincu 2005. godine osnovalo Povjerenstvo za zdravstveni odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama. Pravobraniteljica je ponovno krajem prosinca 2005. godine uputila upozorenje nadležnom Ministarstvu da u sastav Povjerenstva nisu uvršteni/e predstavnici/e institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova niti organizacije civilnoga društva i njihovi/e stručnjaci/kinje iz područja ravnopravnosti spolova na čijoj ulozi i odgovornosti za unapređivanje položaja žena inzistira Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2001-2005. Također, Pravobraniteljica je dala preporuku da se ponovno razmotri mogućnost uvođenja zasebnog sata spolnog odgoja i obrazovanja u školama. Unatoč upozorenju, Ministarstvo nije mijenjalo sastav

---

Zagreba (HSP 1861), zastupana po predsjedniku Dobroslovu Paragi, predmet U-II-2908/2013; c) Dario Čehić iz Poreča, predmet U-II-1118/2013; d) Stojan Tokić iz Sesveta, predmet U-II-1405/2013; e) Udruga Glas roditelja za djecu - GROZD zajedno Udrugom za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i ljudskih prava Reforma, obje iz Zagreba, koje zastupaju Krešimir Planinić i Domagoj Šoljić, odvjetnici Odvjetničkog društva Planinić i partneri iz Zagreba, odvjetnik Miroslav Šumanović iz Zagreba te odvjetnik Marijo Vojvodić iz Ogulina, predmet U-II-2909/2013.

² Današnja Agencija za odgoj i obrazovanje (2006. promijenjen je naziv institucije).

³ NN 82/08.

⁴ NN 116/03.

Povjerenstva. Povjerenstvo je odobrilo pet programa: tri programa udruge GROZD (po uzoru na TeenSTAR) i dva programa Foruma za slobodu odgoja.

Godine 2007. nadležno Ministarstvo je raspisalo javni natječaj i odabralo 10 osnovnih i 11 srednjih škola u kojima će se provoditi navedenih pet eksperimentalnih programa. Eksperimentalni programi provodili su se 2008-2009. nakon čega je Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja izradio evaluaciju koja je pokazala da nisu utvrđena očekivana postignuća u znanju učenika/ca te da uvođenje novog nastavnog predmeta nije potrebno. U međuvremenu je 2009. godine donesena i odluka Europskog odbora za socijalna prava Vijeća Europe u slučaju *INTERIGHTS protiv Hrvatske*⁵, kojom je potvrđeno da je program seksualne edukacije udruge GROZD u suprotnosti sa čl. 11 st. 2 Europske socijalne povelje⁶, odnosno da je povrijeđeno pravo na zaštitu zdravlja. Stoga se odustalo od cijelog projekta uvođenja spolnog/zdravstvenog odgoja kao zasebnog nastavnog predmeta u škole.

2.1. Odluka Europskog odbora za socijalna prava u slučaju *INTERIGHTS v. Croatia*

Ubrzo je, zbog namjere financiranja iz državnog proračuna i namjere uvođenja GROZD-ovog „diskriminacijskog programa seksualne edukacije neutemeljenog na znanstvenim činjenicama u obrazovni sustav Republike Hrvatske (kakav su stav zauzeli pritužitelji)“⁷, udruga CESI iz Zagreba⁸, zajedno sa Međunarodnim centrom za pravnu zaštitu ljudskih prava (INTERIGHTS)⁹ iz Londona i Centrom za reproduktivna prava iz New Yorka, podnijela 10. listopada 2007. godine pritužbu¹⁰ Europskom odboru za socijalna prava Vijeća Europe¹¹ protiv Republike Hrvatske. Podnositelji su smatrali da je takav program u suprotnosti sa čl. 11 st. 2 Europske

⁵ Europski odbor za socijalna prava, 235. sjednica, odluka je donesena 30. 03. 2009, a javno objavljena tek 11. 08. 2009. V. odluku Europskog odbora: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC45Merits_en.pdf.

⁶ Zakon o potvrđivanju Europske socijalne povelje, Dodatnog Protokola Europskoj socijalnoj povelji, Protokola o izmjenama Europske socijalne povelje i Dodatnog Protokola Europskoj socijalnoj povelji kojim se uspostavlja sustav kolektivnih žalbi, NN - Međunarodni ugovori 15/02, čl. 11 st. 2 glasi:

„DIO I. Svatko ima pravo koristiti sve mjere koje mu omogućavaju ostvarenje najboljeg dostupnog zdravstvenog standarda.“

„DIO II. Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, stranke se obvezuju poduzeti, bilo izravno bilo u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, odgovarajuće mjere posebno usmjerene na to da: (1) uklone, koliko je to moguće, uzroke slabog zdravlja;(2) osiguraju službe savjetovanja i obrazovanja radi poboljšanja zdravlja i razvoja osobne odgovornosti za zdravlje;(3) spriječe, koliko je to moguće, epidemijske, endemijske i druge bolesti, kao i nesreće.“

⁷ Pritužba *INTERIGHTS protiv Hrvatske*, br. 45/2007 od 26. 10. 2007, Sadržaj pritužbe, s. 11.

⁸ CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Zagreb.

⁹ INTERIGHTS - International Centre for the Legal Protection of Human Rights, London. INTERIGHTS je bio uključen u mnoge slučajeve vezano za seksualna i reproduktivna prava, koja je vodio pred Europskim sudom za ljudska prava, uključujući *Tysiac protiv Poljske*, br. 5410/03 od 20. 03. 2007, *I.G. i drugi protiv Slovačke*, br. 15966/04 od 22. 09. 2009. Pred nacionalnim i međunarodnim sudovima i tijelima, uključujući i Europskim sudom za ljudska prava, često su sudjelovali kao pravni savjetnici ili *amicus curiae* u parnicama vezano za spolnu diskriminaciju i nasilje, primjerice u slučajevima *Bevacqua i S. protiv Bugarske*, br. 71127/01 od 12. 06. 2008, *MC protiv Bugarske*, br. 39272/98 od 14. 12. 2003, *Opuz protiv Turske*, br. 33401/02 od 09. 06. 2009.

¹⁰ V. pritužbu/Complaint No. 45/2007.

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/complaints/CC45CaseDoc1_en.pdf.

¹¹ ECSR - European Committee of Social Rights prati usklađenost državnih politika i programa s Europskom socijalnom poveljom.

socijalne povelje, odnosno da je povrijeđeno pravo na zaštitu zdravlja. Europski odbor je 30. ožujka 2009. godine, donio odluku kojom je zaključeno, kako se kurikulumom koji se odnosi na područje seksualne edukacije, vrši diskriminacija na temelju spolne orijentacije, čime je Republika Hrvatska prekršila čl. 11 st. 2 Europske socijalne povelje.¹² Europski odbor je u odluci također istaknuo da kurikulum sadrži stereotipe, predrasude i elemente diskriminacije na temelju spola, no posebno je istaknuo diskriminaciju na temelju spolne orijentacije koju je doveo u vezu sa kršenjem navedene odredbe Europske socijalne povelje. Odbor je u svojoj odluci naveo kako država ima obvezu osigurati obrazovne sadržaje koji ne podupiru stereotipe i predrasude i ne doprinose socijalnoj isključivosti, diskriminaciji i poricanju ljudskog dostojanstva. Odbor je također naveo kako tvrdnje u hrvatskom kurikulumu „stigmatiziraju homoseksualne osobe i utemeljene su na negativnim, iskrivljenim, osuđujućim i degradirajućim stereotipima“.¹³ U toč. 76 navedene odluke, Europski odbor se pozvao i na čl. 17 Europske socijalne povelje koja garantira pravo djeci i mladim osobama na adekvatnu socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu, uključujući i pravo na obrazovanje (st. 1) i, posebice, pravo na slobodno osnovno i srednje obrazovanje (st. 2). U toč. 74 odluke navedeno je i neuvažavanje od strane Ministarstva upozorenja Pravobraniteljice i drugih stručnih osoba vezano za prihvaćanje anti-diskriminacijskih sadržaja i rodnog senzibiliziranja kurikuluma. Od edukativnih materijala koje je Europski odbor ocijenio problematičnim, osim samog programa seksualne edukacije, spomenut je udžbenik koji se koristio u sklopu tog programa te u nastavi biologije u gimnazijama.¹⁴

Zaključno, u kontekstu čl. 11 st. 2 Europske socijalne povelje, Odbor razumije obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju kao procesu usmjerenom na razvoj sposobnosti djece i mladih i njihovom razumijevanju seksualnosti u biološkim, psihološkim, socio-kulturnim i reproduktivnim dimenzijama, a koji će im omogućiti da budu odgovorni u svome seksualnom i reproduktivnom ponašanju.¹⁵ U tome smislu, Odbor u ključnoj toč. 47 odluke poziva se na obvezu države:

- (1) da osigura obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kao sastavnom dijelu redovnog školskog programa;
- (2) da obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju bude primjereno zastupljeno u obrazovnom sustavu u kvantitativnom smislu, tj. u odnosu na vrijeme i druge resurse koji su mu posvećeni (učitelji, osposobljavanje nastavnika, nastavni materijali i dr);
- (3) da oblik i sadržaj obrazovanja, uključujući kurikulume i nastavne metode, budu relevantni, kulturološki prikladni i zadovoljavajuće kvalitete. Cilj je da se obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju temelji na suvremenim znanstvenim dokazima i da ne uključuje - cenzuriranje, zadržavanje ili (namjerno) pogrešno protumačene informacije (primjerice, glede kontracepcije i različitih sredstava održavanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja);

¹² Odluka Europskog odbora, t. 77, s. 25 (V. mišljenje Europskog odbora i u t. 66, s. 21).

¹³ Odluka Europskog odbora, Poglavlje vezano za navodnu povredu čl. 16. zasebno, te u svjetlu klauzule o anti-diskriminaciji iz preambule Europske socijalne povelje, t. 72. Procjena odbora, ss. 21-23. V. i t. 60-61, s. 19.

¹⁴ Radilo se o udžbeniku - *Biologija 3: Životni procesi* i koristio se do kraja šk. god. 2008/2009. (lipanj 2009) nakon čega nije uvršten u Katalog odobrenih udžbenika za šk. god. 2009/2010.

¹⁵ Odluka Europskog odbora, t. 46, s. 15.

- (4) da provede postupak za praćenje i vrednovanje obrazovanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju s prijedlogom za njegovu učinkovitu implementaciju.

3. Uvođenje zdravstvenog odgoja uključujući spolnog odgoja u šk. god. 2012/2013.

Tema uvođenja spolnog/zdravstvenog odgoja ponovo se aktualizirala 2012. godine, kada je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta najavilo njegovo uvođenje organiziravši 27. kolovoza 2012. godine javnu prezentaciju „Prijedlog kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama“ s početkom od školske godine 2012/2013. u sve osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. *Kurikulum zdravstvenog odgoja* i *Odluka o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama* objavljeni su 28. rujna 2012. godine u okviru kojega su sadržana četiri modula: *Živjeti zdravo, Prevencija ovisnosti, Prevencija nasilničkog ponašanja i Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*, a njihova provedba zamišljena je dijelom međupredmetno (u okviru već postojećih nastavnih predmeta) te u sklopu satova razredne zajednice. Spolni odgoj sadržan je u posljednjem, *četvrtom modulu Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* te je od posebne važnosti ako se uzmu u obzir navedeni empirijski podaci u prethodnom poglavlju.

Međunarodna praksa pokazuje da mladi ljudi kojima je pružena relevantna informacija o seksualnim pitanjima naginju odgovornijem i sigurnijem ponašanju, te da je vjerojatnost njihova izlaganja seksualnim rizicima bitno manja negoli u seksualno needuciranih vršnjaka/inja. Tako analize raznih studija o djelotvornosti programa spolnog odgoja u školama u pojedinim državama pokazuju da navedeni programi: (1) dokazano povećavaju razinu znanja o reprodukciji, trudnoći, spolno prenosivim infekcijama i metodama prevencije; (2) ne promiču raniju ili povećanu seksualnu aktivnost mladih, ali mogu utjecati na sigurnije seksualno ponašanje, kao što je upotreba prezervativa i metoda za sprječavanje začeća; (3) imaju obećavajući utjecaj na seksualne stavove, vještine i ponašanja, kao i na smanjenje stope neželjenih trudnoća.¹⁶

U *Priručnicima za provedbu Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama*¹⁷ koje je objavilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Agencija za odgoj i obrazovanje, navodi se da je zdravstveni odgoj „izuzetno opravdan i neophodno potreban jer je utemeljen na znanstvenim i stručnim spoznajama o ljudskom zdravlju i spolnosti, jer promiče vrijednosti koje su primjerene i prihvatljive za demokratsku zajednicu i njezinu javnu školu, potičući kod učenika kritički stav, osobnu autonomiju, odgovorno ponašanje, toleranciju i poštivanje prava drugih osoba. Informacije i znanja koje će učenici dobiti u školi potaknut će ih da o njima kod kuće razgovaraju sa svojim roditeljima te na taj način predloženi zdravstveni odgoj jača i ulogu obiteljskog odgoja i obitelji u cjelini, a time i cijeloga društva“.

Nažalost, unatoč svemu navedenom, može se ustvrditi da je za dio hrvatskih obitelji tradicionalnijih i konzervativnijih svjetonazora program zdravstvenog odgoja, posebice IV

¹⁶ SEZAM – Seksualna edukacija za mlade; internetske stranice Uduge CESI: <http://www.cesi.hr>.

¹⁷ Na internetskim stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta od 29. 08. 2013. objavljeni su priručnici za učitelje, nastavnike i stručne suradnike za provedbu Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12678&sec=1933>.

modul *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*, preliberalan. Tako nešto se moglo i očekivati uzimajući u obzir rezultate istraživanja navedene u prethodnom poglavlju, a koji upravo ukazuju na potrebu uvođenja spolnog odgoja. Naime, na temu uvođenja zdravstvenog odnosno spolnog odgoja vodile su se žustre javne rasprave, kampanje i protesti, a koji su okupirali Vladu Republike Hrvatske, stručnu javnost, političke stranke, organizacije civilnoga društva kroz udruge roditelja i Katoličku Crkvu. Kao i sve međunarodne anti-spolno odgojne kampanje, u Republici Hrvatskoj su se javni prosvjedi i prijepori temeljili na ideologiziranoj interpretaciji svrhe, ciljeva i sadržaja programa zdravstvenog odnosno spolnog odgoja.

Udruge roditelja tradicionalno-konzervativnije struje i predstavnici *Katoličke Crkve* dizali su svoj glas i značajan dio prigovora upućivali na sposobnost razumijevanja i zrelost učenika raspravljati o temama koje se odnose na: masturbaciju, kao sastavnom dijelu ljudske spolnosti (5. razred OŠ), raspravu o načinu na koji pornografija prikazuje ljudsku seksualnost te muške i ženske seksualne uloge (6. razred OŠ), pojam seksualnih manjina i njihov položaj tijekom povijesti (7. razred OŠ), diskriminaciju i stigmatizaciju (7. razred OŠ), kontracepciju i razlikovanje ploda i zametka (8. razred OŠ), prevenciju prenošenja spolno prenosivih bolesti (8. razred OŠ), suvremeni proces mijenjanja braka i obitelji – kasnije stupanje u brak, porast rastava, kontroverze vezane uz istospolni brak, različiti tipovi obitelji (3. razred SŠ), usporedbu medicinskih, religijskih i feminističkih stajališta o prekidu trudnoće (3. razred SŠ), različite pristupe ljudskoj homoseksualnosti (3. razred SŠ) kao i na razlikovanje pojmova transeksualnost i transrodnost (4. razred SŠ).

Hrvatska biskupska konferencija u priopćenju sa 45. zasjedanja od 16. studenoga 2012. godine upozorila je na neprihvatljivost uvođenja zdravstvenog odgoja u škole, a 20. prosinca 2012. godine izdala je *Letak o programu zdravstvenog odgoja u školama*,¹⁸ ponovo istaknuvši neprihvatljivost zdravstvenog odgoja s obzirom da zdravstveni program ima za cilj nametanje potpuno neprihvatljivih stavova o spolnosti, braku i obitelji, suprotnih kršćanskoj antropologiji i hrvatskom narodnom biću. Svi prigovori Hrvatske biskupske konferencije, kojima su se priključile katoličke organizacije civilnog društva, bili su usmjereni na IV modul zdravstvenog odgoja pod nazivom *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. Međutim, ni u spomenutom letku Hrvatske biskupske konferencije, kao niti u javnim istupima predstavnika Katoličke Crkve i organizacija civilnog društva koje se zalažu za katolički svjetonazor u pogledu zdravstvenog odgoja, nije istican niti jedan dio samog IV modula koji predstavlja problematičan sadržaj, već isključivo pojedini citati iz preporučene literature za učitelje i nastavnike i općenito ukazivanje na „hiperseksualizaciju“ djece.¹⁹ Navedenim Letkom se informiraju roditelji da je „prisiljavanje djece na pohađanje toga programa protuustavno i u suprotnosti s odredbama Ustava i Opće deklaracije o pravima čovjeka.“²⁰

Ministarstvo je naknadno istaknulo da se radi o privremenoj literaturi koja nije namijenjena učenicima/cama nego isključivo učiteljima i nastavnicima do izdavanja Priručnika za učitelje i

¹⁸ Sadržaj Letka o programu zdravstvenog odgoja u školama dostupno na: http://www.hbk.hr/1_z_odgoj.pdf.

¹⁹ Iz Letka, tekst naslovljen *Je li vam svejedno?:* „Je li vam svejedno da vaše dijete bude indoktrinirano „rodnom ideologijom“ (gender), po kojoj je čovjeku spol zadan rođenjem, a za rod bi se sam odlučivao prema svojem doživljavanju te bi po toj ideologiji bilo normalo, na primjer, reći: Moj spol je ženski ali moj rod je muški! ili Ja sam muškarac s vaginom?“

²⁰ Iz Letka, tekst naslovljen *Založite se za istinske vrijednote*.

nastavnike, a što se „hiperseksualizacije“ djece tiče, argumenti Povjerenstva za izradu kurikuluma i Ministarstva kretali su se u pravcu znanstvene utemeljenosti materije.

Kada se govori o organizacijama civilnog društva koje se u javnosti predstavljaju kao udruge roditelja, treba razlikovati udruge koje promiču vjerski i tradicionalan svjetonazor te s druge strane, udruge liberalnije struje koje podržavaju uvođenje zdravstvenog odnosno spolnog odgoja u škole. Pojedine roditeljske udruge poput udruge RODA – Roditelji u akciji (javno priopćenje od 30. studenoga 2012)²¹ i Udruge roditelja Korak po korak (javno priopćenje od 6. prosinca 2012)²² dale su javnu podršku uvođenju Zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole kao i sadržaju Kurikuluma te su, u suradnji s drugim organizacijama civilnog društva, u nekoliko hrvatskih gradova organizirale „Skupove razuma“ kao oblik podrške.

Prema istraživanju provedenom na uzorku od 1.300 punoljetnih građana Republike Hrvatske tijekom siječnja 2013. godine²³, uvođenje zdravstvenog odgoja u škole podržava 41,5% ispitanika, dok je protiv njega njih 22,3% građana. Za uvođenje zdravstvenog odgoja s manjim izmjenama u dijelu seksualnog odgoja je 13,8% građana, a da su seksualnom odgoju potrebne veće izmjene drži njih 7,6%. Čak 56,2% građana smatra da se Crkva nema pravo miješati u obrazovni sustav, pa tako ni u uvođenje zdravstvenog odgoja u škole. S druge strane, 35% ispitanika smatra da je seksualni odgoj, kao dio zdravstvenog odgoja, svjetonazorski neprihvatljiv za katolike te bi roditelji trebali imati pravo izbora.

Radi razumijevanja cjelokupnog prijepora, u ovom kontekstu potrebno je spomenuti da je *Katolički vjeronauk u osnovnim i srednjim školama* izborni predmet i obavezan za one učenike/ce koji/e ga izaberu, te se izvodi pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta, a izvode se dva sata tjedno u sklopu redovite nastave. U srednjim školama učenici/e imaju izbor između nastavnih predmeta vjeronauka i etike, dok u osnovnim školama ne postoji nastavni predmet koji učenici/e mogu izabrati umjesto vjeronauka što ih ne obvezuje da pohađaju nastavu vjeronauka ukoliko to ne žele. Prema *Programu katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*²⁴ nastava katoličkog vjeronauka od 1. do 8. razreda zastupljena je sa 70 sati godišnje, a prema *Planu i programu katoličkoga vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*²⁵ nastava katoličkog vjeronauka od 1. do 4. razreda srednje škole zastupljena je sa 72 sata godišnje. S druge strane, prema *Nastavnom planu i programu zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole*,²⁶ modul *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* u okviru sata razrednika od 1. razreda osnovne škole do 4. razreda srednje škole zastupljen je u prosjeku sa 2,5 sati godišnje.

Gledajući zbirno, katolički vjeronauk je kroz 12-godišnje obrazovanje zastupljen sa 848 sati, a modul *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* sa samo 30 sati. Kada se priloženome doda i nedostatna kvalitativna i kvantitativna zastupljenost anti-diskriminacijskih sadržaja u osnovnim i srednjim školama, uistinu se čini pretjerano ukazivati na „neprihvatljivost“ modula *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. Ponajviše iz razloga što je

²¹ Usp. <http://www.roda.hr>.

²² Usp. <http://www.korakpokorak.hr>.

²³ Istraživanje CRO Demoskop - Agencija Promocija plus, 01. 2013. Usp. http://www.promocija-plus.com/javno_mnijenje/index_javno_mnijenje.htm.

²⁴ NN 156/03 i 14/05.

²⁵ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2009.

²⁶ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2013.

prošlogodišnje istraživanje udžbenika katoličkog, pravoslavnog i islamskog vjeronauka za osnovne i srednje škole,²⁷ koje je provela Pravobraniteljica, ukazalo na prisutnost određenog broja diskriminirajućih sadržaja u svim analiziranim vjeronaučkim udžbenicima. Pritom, nisu se procjenjivali sadržaji koji su pravno zajamčeni vjerskim zajednicama a odnose se na dijelove izravne religijske predaje i dogmatskog vjerskog nauka (iako ni vjerski nauk o homoseksualnosti kao „nastranosti“ ili teškoj vrsti grijeha zasigurno ne pridonosi anti-diskriminacijskoj dimenziji u području obrazovanja).

Unatoč prigovorima vezano uz uvođenje spolnog odgoja, što je rezultiralo i pokretanjem postupka za ocjenu suglasnosti zdravstvenog odnosno spolnog odgoja u školama s Ustavom Republike Hrvatskom i zakonom, odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske²⁸ nije doveden u pitanje sadržaj zdravstvenog odgoja nego način odnosno procedura njegovog donošenja (više o tome pod 7).

Nakon odluke Ustavnog suda kojom se privremeno obustavilo provođenje zdravstvenog odgoja u školama te nakon provedene tražene javne rasprave u kojoj je sudjelovalo čak 1.967 pojedinaca/ki i udruga i 564 školskih vijeća roditelja²⁹, dijelom je izmijenjen modul *Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. U konačnici, ministar znanosti, obrazovanja i sporta 20. kolovoza 2013. godine donosi *Odluku o donošenju Nastavnog plana i programa zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole*³⁰. Navedeni Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja, planiran za provedbu na satu razrednika, i dalje se sastoji od četiri modula: *Živjeti zdravo, Prevencija ovisnosti, Prevencija nasilničkog ponašanja i Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje*. Osposobljavanje za kritičko prosuđivanje životnih situacija i vlastitih postupaka za odgovorno donošenje odluka temeljni je cilj svih modula. Također, jednako važan cilj svih modula je „razvoj tolerancije, pri čemu je važno pomoći svim učenicima/ama razviti pozitivnu sliku o sebi, ali i usvojiti uvažavanje različitosti među ljudima kao temeljnu vrednotu“.

Obzirom na dobnu prilagođenost sadržaja i metoda poučavanja spolnog odgoja i poticanja učenika/ica na diskusiju i kritičko razmišljanje, očekuje se „aktivna uloga roditelja koji će sa svojom djecom razgovarati o obrađenim sadržajima, unoseći svoju perspektivu i životno iskustvo“³¹, ali i veća otvorenosti i povjerenje djece prema roditeljima kad se radi o pitanjima iz područja njihove seksualnosti.

²⁷ Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2012. godinu, 03. 2013, ss. 171-174.

²⁸ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske od 22. 05. 2013, NN 63/13.

²⁹ Izmijenjen je dio koji se odnosi na apstinenciju kao metodu kontracepcije na način da je proširen, o homoseksualnosti i transrodnosti će djeca učiti u sedmom odnosno trećem razredu srednje škole, a u petom razredu osnovne škole će sve o masturbaciji govoriti liječnici školske medicine. Usp. Jutarnji list od 27. 08. 2013, s. 7, i internetski portal Libela od 28. 08. 2013. <http://www.libela.org/vijesti/4153-predstavljena-konacna-verzija-zdravstvenog-odgoja>.

³⁰ NN 106/13 od 23. 08. 2013, klasa: 602-01/13-01/00810, Urbroj: 533-18-13-0002.

³¹ Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole, koji je sastavni dio Odluke o donošenju Nastavnog plana i programa zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole, NN 106/13.

3.1. Empirijska podloga kao indikator svrhovitosti uvođenja edukacije o spolnoj/rodnoj ravnopravnosti

Da je edukacija o spolnoj/rodnoj ravnopravnosti itekako potrebna u odgojno-obrazovnom sustavu pokazuju rezultati recentnih istraživanja koja su, u značajnoj mjeri, potvrdila prisutnost čvrsto ukorijenjenog patrijarhalnog naslijeđa koje uvelike usporava put Republike Hrvatske prema postizanju zacrtanih ciljeva postizanja spolne i rodne ravnopravnosti što je i njena međunarodna obveza. Treba istaknuti neke od rezultata istraživanja na nacionalnoj razini koja ukazuju na potrebu inovacija u nacionalni odgojno-obrazovni sustav kako bi se krenulo ka iskorjenjivanju stereotipnih stavova i diskriminirajućih obrazaca još vrlo raširenih i prisutnih u hrvatskom društvu i detabuiziralo područje seksualnosti kod mladih sa svrhom njihove što bolje informiranosti i samim time manje izloženosti zdravstvenim rizicima pri ulascima u spolne odnose.

Provedena su brojna istraživanja na temu seksualnosti mladih u Republici Hrvatskoj, a pojedine najindikativnije podatke treba svakako istaknuti: oko 30% mladića i 17% djevojaka imaju seksualna iskustva prije navršene 15. godine života; veća razina znanja i informiranosti o LGBTIQ pojmovima kod učenika/ca povezana je s iskazivanjem većeg stupnja prihvaćanja osoba homoseksualne orijentacije i zauzimanja manje homofobnih stavova; studenti muškog spola imaju općenito negativniji stav prema osobama homoseksualne orijentacije od žena; 36% muškaraca misli da je najvažnija uloga žene briga o kući i kuhanje za obitelj, 20% muškaraca smatra da bi trebali imati posljednju riječ u kući kod donošenja odluka; 46% srednjoškolaca/ki smatra homoseksualnost nekom vrstom bolesti, a 64% ih smatra da bi homoseksualnim osobama trebalo zabraniti javno nastupanje jer na taj način loše utječu na odgoj mladih; 65% mladića u Zagrebu smatra da je najvažnija uloga žene brinuti se o kući i kuhati za obitelj, 41% slaže se da postoje situacije kad žena zaslužuje pljusku, 71% smatra da muškarac odlučuje kada će i kako imati seksualne odnose; 40% djevojaka smatra „kako je normalno da im momak reagira udarcem ili pogrđnim riječima kad ona pogleda nekog drugog muškarca“; polovica seksualno aktivnih maloljetnih djevojaka nikada nije bilo kod ginekologa; mladi imaju zabrinjavajuće nisku razinu znanja o spolnim odnosima, a u odnosu na posljednjih tridesetak godina danas ulaze u seksualne odnose nešto ranije.

Kad je riječ o zdravlju mladih, Svjetska zdravstvena organizacija ističe da je osiguranje zdravog odrastanja prvo zadatak odgovornih odraslih. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, do 2020. mladi trebaju biti zdraviji i imati veće mogućnosti usvajanja životnih sposobnosti i mogućnosti donošenja zdravog izbora te biti osposobljeni preuzimati društveno i ekonomski uspješne uloge u zajednici. Taj cilj želi se postići povećanjem za 20% razine samopoštovanja mladih te njihove sposobnosti izgrađivanja i održavanja odnosa s prijateljima i članovima obitelji, povećanjem za najmanje 20% udjela mladih koji su odabrali nepušenje, smanjenjem za najmanje 20% pojave ozljeda te pomora nesreća mladih, smanjenje za najmanje 20% onih mladih koji imaju štetna ponašanja, kao što su alkohol i uzimanje droga, smanjenjem za 20% pojave neplaniranog roditeljstva, smanjenjem za najmanje 20% pojave samoubojstva mladih i potencijalno pogubnog, visokorizičnog ponašanja te smanjenjem za najmanje 20% razlike svih navedenih činitelja među socioekonomskim skupinama.

4. Nacionalna i međunarodna zakonodavna osnova reguliranja zdravstvenog odgoja

Spolni odgoj i obrazovanje ima za cilj unaprijediti odnose među spolovima, promicati razvoj znanja i vještina kroz izvan-institucionalne edukacijske programe, promicati vrijednosti nenasilja, tolerancije, solidarnosti i spolne/rodne ravnopravnosti. Ukoliko je spolni odgoj dio obrazovnog sustava odnosno općeg obrazovanja, njegova preventivna narav pridonosi prevenciji negativnih posljedica vezanih za spolnost, a ujedno može poboljšati kvalitetu života, zdravlja i pridonijeti općem promicanju zdravlja.³² Djeca i mladi su ključna populacija za općenito poboljšanje spolnog zdravlja. Oni spolnost trebaju poznavati i iz aspekta rizika i iz aspekta obogaćenja da bi prema njoj razvili pozitivan i odgovoran stav. Na takav način će se ponašati odgovorno ne samo prema sebi već i prema društvu u cjelini.

Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK)³³ definirane su temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti, zatim ciljevi odgoja i obrazovanja, načela i ciljevi odgojno-obrazovnih područja, vrjednovanje učeničkih postignuća te vrjednovanje i samovrjednovanje ostvarivanja nacionalnoga kurikuluma te su određena očekivana učenička postignuća za odgojno-obrazovna područja po ciklusima. Prema odgojno-obrazovnim ciljevima,³⁴ učenici će: (1) razumjeti razvoj i funkcioniranje vlastitoga tijela, (2) usavršiti kineziološka znanja i vještine, i znati ih primijeniti u športskim i športsko-rekreativnim aktivnostima, (3) razviti svijest o važnosti tjelesnoga vježbanja za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, (4) znati pravilno procijeniti te odabrati tjelesnu aktivnost i prehranu, najbolje za očuvanje zdravlja i održavanje dobre tjelesne spremnosti te razumjeti utjecaj nepravilne prehrane na razvoj bolesti i poremećaja, (5) razumjeti pojmove i značajke nezdravih navika, rizičnih ponašanja i ovisnosti te znati kako one narušavaju zdravlje, (6) razumjeti tjelesne, duševne i emocionalne značajke razvoja kroz djetinjstvo i adolescenciju, (7) razumjeti značajke dobre komunikacije i njezina značenja u obiteljskomu, vršnjačkomu i društvenomu okruženju, (8) razviti samopoštovanje i samopouzdanje te razumjeti njihovo značenje za razvoj i odrastanje, (9) razumjeti pojmove spola i spolnosti te značaj odgovorna spolnoga ponašanja i jednakopravnosti spolova, (10) razumjeti značenje i osobitosti pojmovi sprječavanja bolesti i promicanja zdravlja i (11) moći prepoznati različite oblike tjelesnoga i duševnoga nasilja i zlostavljanja te načine njihova sprječavanja.

Prema NOK-u se, između ostaloga navodi, da će učenici/e: usvojiti međukulturne kompetencije koje omogućuju razumijevanje i prihvaćanje drugoga i drukčijega; protumačiti ljudska prava, obveze, slobode i jednakopravnost kao osnove za solidarnost i odgovornost u suvremenim demokratskim društvima; navesti mogućnosti prevladavanja stereotipa i predrasuda koje se vežu za rodno-spolni identitet, društvene uloge i odnose; objasniti važnost koncepta manjinskih prava; usporediti i obrazložiti različita stajališta o spolnosti; razlike u spolnoj orijentaciji, kontracepciji, pobačaju i spolno prenosivim bolestima.

³² Svjetska zdravstvena organizacija, Savezni centar za zdravstveno obrazovanje Bzga, *Standardi spolnog odgoja u Europi*, Köln 2010, s. 7.

³³ Odluka Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa kojom se donosi Nacionalni okvirni kurikulum; Klasa: 023-03/11-01/00007, Urbroj: 533-04-11-0001, Zagreb, 20. 07. 2011. Temeljno obilježje *Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma* je prelazak na kompetencijski sustav i učenička postignuća (ishode učenja) za razliku od (do)sadašnjega usmjerenoga na sadržaj. Usp. internetske stranice Ministarstva: <http://www.mzos.hr>.

³⁴ NOK, t. 7. Tjelesno i zdravstveno područje, ss. 252-253.

Pored toga, važno je naglasiti da je NOK u skladu sa, za spolnu i rodnu ravnopravnost, vrlo značajnim čl. 4. st. 1 al. 3 *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*³⁵ u kojem se kao jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama navodi i sljedeći: „odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“.

Također, u Preporuci CM/Rec(2010)5 Odbora ministara/trica Vijeća Europe o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta³⁶ čl. 32 u poglavlju Obrazovanja upućuje države članice da je, „uzimajući u obzir primarno interes djeteta, potrebno poduzeti odgovarajuće mjere na svim razinama s ciljem promoviranja međusobne tolerancije i poštivanja u školama, bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet što uključuje i pružanje objektivnih informacija, zaštitu i potporu kako bi mogli živjeti u skladu s vlastitom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom“.

U suprotnome, postoji opasnost ostavljanja zdravstvenih posljedica na psihi pojedinca/ke te je evidentno da su upravo iz tog razloga, navedeni sadržaji uključeni u *IV modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje Kurikuluma zdravstvenog odgoja* (u daljnjem tekstu: Kurikulum), pa tako u tekstu uvoda u spomenuti modul u *Kurikulumu* stoji da je cilj modula „omogućiti učenicima usvajanje vještina potrebnih za donošenje odgovornih odluka važnih za očuvanje njihova fizičkog i mentalnog zdravlja te im pomoći da kroz razumijevanje različitosti i kritičko promišljanje izgrade pozitivan odnos prema sebi i drugima“.

Nastavno na gore navedeni čl. 37 Preporuke CM/Rec(2010)5 spominje se da „države članice također trebaju izraditi i provoditi ravnopravne i sigurne školske politike i akcijske planove da mogu osigurati pristup primjerenom anti-diskriminacijskom obrazovanju ili pomoćnim i obrazovnim pomagalicama“. No također treba uzeti u obzir da se u istom članku spominje da „te mjere trebaju uzeti u obzir prava roditelja u vezi obrazovanja svoje djece“.

U Preporuci Vijeća Europe CM/Rec(2007)13 „Rodno osviještena politika u obrazovanju“³⁷, Odbor ministara/ministrica preporučio je vladama zemalja članica između ostaloga i da pokreću posebne programe s ciljem uvođenja strategije rodno osviještene politike u obrazovne politike i škole; osobitu pozornost posvećuju rodnoj dimenziji u sadržajima školskih programa i razvoju općih planova i programa; gdje je potrebno, obrazovanje za privatni život učine dijelom školskih planova i programa, kako bi se dječake i djevojčice potaknulo da budu samopouzdana na tom području, s ciljem da budu odgovorniji u emocionalnim i seksualnim odnosima i ponašanju, te s ciljem borbe protiv seksističkih stereotipnih uloga i pripreme mladih ljudi za novo rodno partnerstvo u privatnom i javnom životu; učine ravnopravnost spolova središnjim dijelom obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

U Rezoluciji 1464 (2005) Vijeća Europe „Žene i religija u Europi“³⁸ utvrđeno je da u religijama u Europi znaju biti prisutni oblici netolerancije i diskriminacije poput „odbijanja da se dovede u

³⁵ NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12 i 94/13.

³⁶ Odbor ministara/ica dana Preporuku je prihvatio 31. 03. 2010. na 1.081 sastanku zamjenika/ica ministara/ica.

³⁷ Odbor ministara/ministrica Vijeća Europe, *Preporuka CM/Rec(2007)13*, prihvaćena 10. 10. 2007. prema prijedlogu Upravnog odbora za obrazovanje (CDED) koji je podržan od strane Upravnog odbora za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG).

³⁸ Usp. http://www.zenska-mreza.hr/Aktivnosti/rezolucija_zene_religija.htm.

pitanje patrijarhalna kultura koja kao ideal podržava uloge supruge, majke i domaćice i odbija usvojiti pozitivne mjere u korist žena“ (čl. 4). Također se ističe da je „dužnost zemalja članica Vijeća Europe zaštititi žene od kršenja njihovih prava u ime religije i promovirati i u potpunosti provoditi politiku rodne ravnopravnosti, te da se države moraju boriti protiv religijom motiviranih stereotipa ženskih i muških uloga od ranog dječjeg doba, uključujući i škole“ (čl. 6). Stoga je Parlamentarna skupština Vijeća Europe pozvala zemlje članice i da između ostalog „jamče odvojenost crkve i države, što je nužno kako bi se osiguralo da žene ne budu podvrgnute religijski inspiriranim zakonima i politikama, npr. u području zakona o obitelji, razvodu i pobačaju“ (čl. 7.3) i da „tamo gdje je u školama dopušten religijski odgoj i obrazovanje, osiguraju nastavu u skladu s načelima rodne jednakosti“ (čl. 7.5).

U publikaciji Međunarodne stručne smjernice za seksualnu edukaciju (UNESCO)³⁹, izdanoj u dva dijela, u čijoj su izradi osim UNESCO-a kao suradnice sudjelovale i druge međunarodne organizacije relevantne za predmetnu problematiku: Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), UNICEF, UNAIDS⁴⁰ i UNFPA⁴¹, ističe se zabrinutost u pogledu niske stope informiranosti mladih o AIDS-u na temelju podataka iz izvješća *UNAIDS 2008 Global Report on the AIDS Epidemic*. Rezultati istraživanja pokazali su da čak 60% mladih u dobi između 15 i 24 godine starosti nisu imali odgovarajuća saznanja o virusu HIV-a i načinu na koji se prenosi. Također je istaknuta važnost da se „spolnim odgojem osiguraju potrebne informacije mladima o ljudskoj seksualnosti uključujući rast i sazrijevanje, seksualnu anatomiju i psihologiju, reprodukciju, kontracepciju, trudnoću i rađanje, HIV i AIDS, spolno prenosive bolesti, obiteljski život i međuljudske odnose, kulturu i seksualnost, promicanje ljudskih prava, anti-diskriminaciju, ravnopravnost i rodne uloge, spolno ponašanje, spolne različitosti, spolno uznemiravanje, rodno uvjetovano nasilje i druge oblike nasilja“.

U Standardima za seksualnu edukaciju u Europi (Svjetska zdravstvena organizacija)⁴² ističe se da je Švedska prva zemlja koja je otvorila put dobre prakse uvođenja spolnog odgoja u školski sustav tako da ga je prva uvela 1955, a do danas (ponajviše tijekom 1970-ih i 1980-ih godina) isto je napravila i većina ostalih zapadno-europskih zemalja, čak uključujući i Irsku (2003) unatoč snažnoj religijskoj tradiciji u toj zemlji. U publikaciji su detaljno razloženi fiziološko-psihološki aspekti razvoja seksualnosti kod čovjeka od najranije dobi i preporučuju se za upotrebu kao korisne podloge za izradu školskih kurikuluma za spolni odgoj kao sastavnog dijela zdravstvenog odgoja.

U Međunarodnim smjernicama za HIV/AIDS i ljudska prava (UNAIDS)⁴³, pored isticanja važnosti informiranja mladih o rizicima AIDS-a i zaštite i prevencije širenja virusa HIV-a, također se naglasak stavlja i na dužnost zemalja članica da osiguraju odgoj i obrazovanje u svrhu mijenjanja diskriminirajućih i stigmatizirajućih stavova naspram osoba oboljelih od AIDS-a i razvijanju razumijevanja i prihvaćanja oboljelih.

³⁹ UNESCO, *International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach for schools, teachers and health educators* (Vol. 1 & Vol. 2), 2009, s. 3.

⁴⁰ UNAIDS – United Nations Programme on HIV/AIDS, <http://www.unaids.org>.

⁴¹ UNFPA – United Nations Population Fund, <http://www.unfpa.org>.

⁴² Svjetska zdravstvena organizacija/WHO, *Standardi spolnog odgoja u Europi: Okvir za kreatora političkih odluka, obrazovne i zdravstvene institucije i stručnjake*, 2010, s. 14. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=12465>.

⁴³ UNAIDS, *International Guidelines on HIV/AIDS and Human Rights*, 2006, s. 19.

U Globalnoj strategiji za prevenciju i kontrolu spolno prenosivih bolesti 2006-2015. (*Svjetska zdravstvena organizacija*)⁴⁴ ističe se da odgoj i obrazovanje o spolno prenosivim bolestima uključujući i HIV mora igrati značajnu ulogu u informiranju mladih i na taj način prevenciji širenja spolno prenosivih bolesti.

5. Kontekst prava i sloboda roditelja da samostalno odlučuju o odgoju djece

Prema čl. 64 *Ustava Republike Hrvatske* „roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece“. Međutim, isti članak također obvezuje roditelje da su „odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti“.

U tom smislu treba ukazati na činjenicu kako je Europski sud za ljudska prava u Strasbourgu u predmetu *Dojan i drugi protiv Njemačke*⁴⁵ potvrdio (2011) svoje jasno stajalište kako obvezatni zdravstveni odgoj koji uključuje obvezatna predavanja o spolnim različitostima, seksualnosti, kontracepciji, seksualnom nasilju i sl. ne predstavlja povredu 1) temeljnog prava roditelja na slobodu odgoja i obrazovanja svoje djece, 2) temeljnog prava djece na obrazovanje i 3) temeljnog prava roditelja i djece na slobodu vjeroispovijesti. Naime u navedenom predmetu, radi se o zahtjevu pet bračnih parova iz Njemačke koji su tvrdili da su nastavom spolnog odgoja u osnovnoj i srednjoj školi narušena njihova roditeljska i vjerska prava, koji je Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Europski sud) jednoglasno odbio kao neosnovan. Svih pet bračnih parova su bili pripadnici Evangelističke crkve a djeca su im išla u osnovnu školu. Svi su odbijali slati djecu na nastavu i druge aktivnosti koje su se odnosile na spolni odgoj, ubog čega su bili novčano kažnjeni, a u jednom slučaju je jednom paru bila izrečena i kratka kazna.

U obrazloženju odluke, Europski sud je naveo da roditelji imaju priliku odgajati i obrazovati svoju djecu u skladu sa svojim uvjerenjima i u slobodno vrijeme i vikendom. U tom smislu treba uzeti u obzir činjenicu kako je Europski sud za ljudska prava u ovom predmetu naveo da države članice koje su odgovorne za svoje obrazovne programe ne smiju kroz iste omalovažavati vjerska stajališta roditelja i djece ali isto tako da obrazovanje vezano uz spolni odgoj mora poticati toleranciju među ljudima bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i identitet.

6. Stav Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske

Povodom brojnih medijskih istupa i iznošenja različitih stajališta da se, od školske godine 2012/2013, uvede obvezni nastavni predmet zdravstvenog odgoja u program osnovne i srednje škole, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova kao neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova⁴⁶, javno je iznijela vlastito stajalište⁴⁷ o predloženom Modulu zdravstvenog odgoja. Nakon temeljite analize sadržaja predloženog modula, zaključila je da „nijedan dio Kurikuluma zdravstvenog odgoja po pitanju spolne i rodne

⁴⁴ World Health Organization/WHO, *Global Strategy for the Prevention and Control of Sexually Transmitted Infections 2006-2015*, 2006, s. 11.

⁴⁵ *Dojan and others v. Germany*, Application No. 319/2008, ECHR – European Court of Human Rights sitting 13. 09. 2011. Usp. <http://www.strasbourgconsortium.org/document.php?DocumentID=5644>.

⁴⁶ Čl. 19 Zakona o ravnopravnosti spolova, NN 82/08.

⁴⁷ Stajalište Pravobraniteljice o zdravstvenom odgoju od 10. 01. 2013, <http://www.prs.hr>.

ravnopravnosti nije u suprotnosti sa ustavno-pravnim poretkom Republike Hrvatske niti sa međunarodnim i nacionalnim anti-diskriminacijskim zakonodavstvom“, pa tako niti modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Štoviše, Pravobraniteljica drži da je spomenuti modul kvalitetno izrađen i iznimno značajan u smislu edukacije o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u području obrazovanja kojom bi se trebalo doprinijeti prevenciji zdravstvenih problema s kojima se suočavaju učenici i učenice osnovnih i srednjih škola, a koji proizlaze upravo zbog nedostatne edukacije o takvim sadržajima u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu. Pravobraniteljica ocjenjuje da je Kurikulum zdravstvenog odgoja, osim što je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova⁴⁸ i ostalim nacionalnim anti-diskriminacijskim propisima, također u skladu i sa vrlo relevantnim međunarodnim dokumentima vezano za seksualnu edukaciju.⁴⁹

Pozivajući se i na sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava i predmet *Dojan i dr. protiv Njemačke*, Pravobraniteljica je ukazala na veliku važnost uvođenja zdravstvenog odgoja kao nastavnog predmeta i nepobitnu ulogu njime obuhvaćenih sadržaja za potpun i skladan razvoj osobnosti učenica i učenika. S obzirom na oštrinu izjava koje se oko zdravstvenog odgoja iznose u javnoj raspravi, Pravobraniteljica je posebno apelirala da se u obzir uzme i činjenica kako u odgojno-obrazovnom sustavu, baš kao i u ostalim segmentima društvenog života, ravnopravno sudjeluju i učenice i učenici istospolne seksualne orijentacije koje takve izjave, bez sumnje, grubo pogađaju.

Posebno valja istaknuti dijelove *IV modula Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje* koji potiču da se temama pristupa multidisciplinarno s naglaskom na pluralnost svjetonazora pa se tako učiteljima i nastavnicima primjerice u ishodima učenja za taj modul između ostalog sugerira: usporediti različite stavove o seksualnosti i uporabi zaštite tj. metoda kontracepcije (1. razred SŠ); usporediti medicinska, religijska i feministička stajališta o prekidu trudnoće (3. razred SŠ) i analizirati različite pristupe (znanstveni, religijski i aktivistički) o ljudskoj homoseksualnosti (3. razred SŠ).

U vrijeme kada su u javnosti polemike oko uvođenja zdravstvenog odgoja bile najaktualnije neposredno nakon što je uveden, privremena preporučena literatura za učitelje i nastavnike za modul Spolna/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje sastojala se od 16 publikacija. Tijekom javne rasprave u kojoj su se suprotstavljala vrlo oprečna mišljenja ocjenjivali su se spornima dijelovi iz pojedinih publikacija te se spominjalo „izvlačenje rečenica iz konteksta“. Ne želeći ulaziti u točnost ili netočnost takvih tvrdnji, Pravobraniteljica je urgirala na sudionice i sudionike javne rasprave da do donošenja konačnog suda o zdravstvenom odgoju pričekaju izdavanje priručnika za učitelje i nastavnike koji je najavila Agencija za odgoj i obrazovanje te da ne potenciraju sukob različitih svjetonazora već se usredotoče isključivo na dobrobit učenica i učenika kako bi im se pružio znanstveno i stručno utemeljen odgoj i obrazovanje o predmetu zdravstvenog odgoja koji je vrlo značajan u pogledu odgoja i obrazovanja za spolnu i rodnu ravnopravnost.

---

⁴⁸ NN 82/08.

⁴⁹ Međunarodnim stručnim smjernicama za seksualnu edukaciju (UNESCO), Standardima za seksualnu edukaciju u Europi (WHO) i Međunarodnim smjernicama za HIV/AIDS i ljudska prava (UNAIDS).

7. Stajalište i Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske o zdravstvenom odgoju

Ubrzo nakon stupanja na snagu *Odluke o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama* (u daljnjem tekstu: Odluka Ministarstva)⁵⁰ donesene od strane ministra znanosti, obrazovanja i sporta, pred Ustavnim sudom je pokrenut prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom i zakonom navedene *Odluke Ministarstva*, iniciran od strane triju privatnih osoba⁵¹, dviju udruga⁵² i jedne političke stranke⁵³ (predlagači).

Zajednički razlozi kojima su se predlagači rukovodili odnosili su se na činjenicu da (1) nikada nije provedena javna rasprava, (2) niti je vijećima roditelja dana mogućnost izjašnjavanja, (3) iz procesa pripreme Kurikuluma isključeno je i Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje koje imenuje Hrvatski sabor i čija je funkcija, među ostalim, praćenje razvoja nacionalnih kurikuluma, (4) se radi o nametanju ideologiziranog stajališta djeci i roditeljima, (5) nije etički neutralan, čime se krši pravo roditelja na odabir onog načina odgoja vlastite djece koji je njima etički prihvatljiv.⁵⁴ Predlagači svojim razlozima osporavaju ne samo neusuglašenost navedene sporne Odluke Ministarstva sa Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim propisima i zakonima, već se osporava i materijalno pravna suglasnost IV modula Kurikuluma sa Ustavom, jer on, prema njihovu mišljenju sadržava „ideologizirana stajališta“ i slijedi određeni svjetonazor koji je aktom državne vlasti nametnut svima.⁵⁵

Ustavni sud Republike Hrvatske je svojom Odlukom⁵⁶ (odluka Suda) ukinuo osporenu Odluku o uvođenju, praćenju i vrednovanju provedbe Kurikuluma zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama te njezin sastavni dio – Kurikulum zdravstvenog odgoja. U toč. 8 Odluke, Sud je naglasio da u „ovom ustavno-sudskom postupku neće razmatrati materijalno-pravni supstrat osporenog akta odnosno njegov sadržaj, a ni navodno vrijednosno opredjeljenje koje mu pridaju predlagatelji“⁵⁷. Kako Ustavni sud drži da „esencijalna načela na kojima se temelji demokratsko društvo - načela pluralizma, tolerancije i slobodoumlja – imaju i svoj proceduralni aspekt“⁵⁸, u navedenom ustavno-sudskom postupku razmatrao se isključivo proceduralni aspekt osporene Odluke Ministarstva. Naime, Ustavni sud prioritet daje „demokratskoj proceduri u okviru koje se odvija društveni dijalog o pitanjima od općeg interesa“ jer rezultat takve procedure dovodi do kvalitete sadržaja akta koji se može „odrediti kao ustavno-pravno prihvatljiv ili neprihvatljiv“⁵⁹.

Odluka Ustavnog suda je iznimno važna jer po prvi put Ustavni sud raspravlja o čl. 63 Ustava i pravu na odgoj djece. U javnom priopćenju, predsjednica Ustavnog suda Jasna Omejec je

⁵⁰ Odluka ministra znanosti, obrazovanja i sporta, klasa: 602-01/12-01/00431, urbroj: 533-21-12-0005 od 31. 01. 2013, NN 17/13, stupila na snagu 21. 02. 2013.

⁵¹ Ustavni sud RH, predmeti: U-II-2907-2013, U-II-1118/2013, U-II-1405/2013.

⁵² Udruga Glas roditelja za djecu – GROZD zajedno sa Udrugom za promicanje etike, morala, obiteljskih vrijednosti i ljudskih prava Reforma, obje iz Zagreba, predmet U-II-2909/2013.

⁵³ Hrvatska stranka prava 1861. iz Zagreba (HSP 1861), predmet U-II-2908/2013.

⁵⁴ Odluka Ustavnog suda, t. 7.

⁵⁵ Odluka Ustavnog suda, t. 8, s. 8.

⁵⁶ Odluka Ustavnog suda RH, br. U-II-1118/2013 od 22. 05. 2013, NN 63/13.

⁵⁷ Odluka Ustavnog suda, t. 8, s. 8.

⁵⁸ Odluka Ustavnog suda, t. 8, s. 8.

⁵⁹ Odluka Ustavnog suda, t. 8, s. 8.

istaknula da „ova odluka snažno podržava zdravstveni odgoj ali se sadržaj mora sustavno i sveobuhvatno pripremiti za provedbu u proceduri koja će biti u skladu s ustavnim zahtjevima“.⁶⁰

Vezano za takvu dispoziciju Ustavnog suda, Ustavni sud se prvenstveno poziva na ustavne odredbe i čl. 63 st. 1 i 2 Ustava kojim je zajamčeno pravo na obrazovanje kao i pravo roditelja da samostalno odlučuju o odgoju i obrazovanju djece „ali istodobno uspostavlja njihovu odgovornost kad je riječ o pravu svakog djeteta na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti“⁶¹. Iz navedenog prava djeteta proizlazi i obveza države da ustroji odgojno-obrazovni sustav koji će osigurati pravilan razvoj djeteta i njegove osobnosti. Prema mišljenju Ustavnog suda, obveza države je da prilikom „oblikovanja nastavnih programa uvažava različita uvjerenja roditelja“⁶². Demokratskim procesom uključivanja roditelja u kreiranje školskih programa i nastavnih sadržaja je „ustavna obveza države proceduralne naravi, a posebno je naglašena kod nastavnih sadržaja s kojima su povezana različita „uvjerenja“ odnosno „vjerovanja“ roditelja“⁶³. Ustavni sud je naglasio da resorno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta kao i Agencija za odgoj i obrazovanje nisu uputili poziv za javnu raspravu o uvođenju zdravstvenog odgoja u škole. U sam proces nije bilo uključeno Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje⁶⁴.

Zaključno se u toč. 13.2 Odluke Ustavnog suda navodi da „država nije ispunila svoju proceduralnu ustavnu obvezu da nastavne sadržaje zdravstvenog odgoja u državnim/javnim školama na uravnotežen način uskladi s ustavnim pravom i slobodom roditelja na odgoj njihove djece. Proces pravnog oblikovanja sadržaja zdravstvenog odgoja u Republici Hrvatskoj pokazao je značajan nedostatak demokratskog pluralističkog pristupa,“ čime se *de facto* privremeno ukida uvođenje zdravstvenog odgoja i upućuje na provođenje javne rasprave.

Odluka Ustavnog suda o obvezi države da ispravi izostanak demokratskog pluralističkog pristupa u vidu uključivanja Nacionalnog vijeća za odgoj i obrazovanje, predstavnika roditelja i ostale zainteresirane javnosti u proceduru definiranja sadržajnog dijela zdravstvenog odgoja čini razumljivom njegov stav da ne ulazi u prosuđivanje samog sadržajnog dijela s obzirom da konačan sadržaj nije utvrđen zbog toga što pojedini relevantni dionici nisu bili uključeni u proceduru.

⁶⁰ V. <http://www.tportal.hr> od 22. 05. 2013.

⁶¹ Odluka Ustavnog suda, t. 12, s. 12.

⁶² Odluka Ustavnog suda, t. 12.2, s. 13.

⁶³ Odluka Ustavnog suda, t. 12.2, s. 14. Značenje pojma „uvjerenje“ objasnio je Europski sud za ljudska prava u kontekstu čl. 2 Protokola br. 1 uz Konvenciju u presudi *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, polazeći od toga da je riječ uvjerenje (conviction) srodno pojmu „vjerovanje“ (belief) i da označava shvaćanje (view) koje doseže određenu razinu uvjerenosti, ozbiljnosti, kohezije i važnosti. Da bi došlo do kršenja čl. 9. Konvencije, „vjerovanje“ o kojemu je riječ mora dosegnuti određenu razinu uvjerenosti, ozbiljnosti, kohezije i važnosti te se odnositi na značajne i važne aspekte ljudskog života i ponašanja koji su od posebne važnosti za identitet pojedinca. Navedeno stajalište prihvatio je i Ustavni sud. U svojem stajalištu u t. 12.4 Odluke Suda, Ustavni sud se poziva na sudsku praksu Europskog suda koji je razmatrao pitanja implementacije demokratskih načela pluralizma, tolerancije i slobodoumlja u odgojno-obrazovnim procesima u predmetu *Folgero i drugi protiv Norveške*. Naime u predmetnoj odluci Europskog suda „jasno je izraženo stajalište kako demokracija ne znači da stajališta većine moraju uvijek i prevladati. Naprotiv, potrebno je izbjegavati zloupotrebu moći većine i omogućiti pravedan i dostupan pristup manjini da odlučuje posebice kad se radi o uvjerenjima roditelja o načinu odgoja i obrazovanja vlastite djece.

⁶⁴ Hrvatski sabor, Odluka o imenovanju predsjednice i članova Nacionalnog vijeća za odgoj i obrazovanje, 14. 12. 2012.

8. Post festum – zdravstveni/spolni odgoj u školama

Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje na sjednici dana 10. srpnja 2013. donijelo je zaključak prema kojem „zdravstveni odgoj smatra opravdanim i potrebnim jer je utemeljen na znanstvenim i stručnim spoznajama o ljudskom zdravlju i spolnosti, jer promiče vrijednosti koje su primjerene i prihvatljive za demokratsku zajednicu i njezinu javnu školu, potičući kod učenika kritički stav, osobnu autonomiju, odgovorno ponašanje, toleranciju i poštivanje prava drugih osoba te je preporučilo da se u njegovoj primjeni što više razradi i naglasi onaj njegov dio kojim se osigurava otvorenost za sva mišljenja koja odgovorno jamče skladan razvoj djece i mladih.”⁶⁵

Kurikulum za osnovnu školu propisan je *Nastavnim planom i programom za osnovnu školu*⁶⁶ a cjelokupan Kurikulum za srednje škole objavljen je u Glasniku Ministarstva prosvjete i športa i dostupan na internetskim stranicama Nacionalnog vijeća za vanjsko vrednovanje obrazovanja⁶⁷. Prema čl. 26 st. 3 i čl. 27 Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi,⁶⁸ nacionalni kurikulum te nastavne planove i programe donosi ministar, osim fakultativnog programa za srednje škole koje individualno donosi srednja škola. Zanimljivo je uočiti da obveza provođenja javne rasprave i savjetovanje s organizacijama civilnog društva za nacionalne kurikulume i nastavne planove i programe do sada istim Zakonom nije bila predviđena, a Ministarstvo nije predvidjelo niti Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi⁶⁹ koje je uputilo u proceduru, a Hrvatski sabor donio 18. srpnja 2013. godine također nije donijelo nikakve izmjene ili dopune u tom pogledu.

Bez obzira na navedene pravne nedosljednosti, Ministarstvo je postupilo sukladno odluci Ustavnog suda te je na odgovarajući način reagiralo u odnosu na nepravilnosti koje je utvrdio Ustavni sud, a koje se mogu sažeti kao nepoštivanje procedure koja uključuje javnu raspravu i konzultiranje s roditeljskim udrugama. Ministarstvo je od 1. lipnja do 12. srpnja 2013. godine provelo javnu raspravu o Kurikulumu zdravstvenog odgoja, a 28. kolovoza 2013. godine objavilo *Sažetak obrazloženja o provedenom postupku savjetovanja o Kurikulumu zdravstvenog odgoja i Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole*, koji je zamijenio dotadašnji dokument pod nazivom Kurikulum zdravstvenog odgoja, međutim u sadržajnom smislu premda je donio određene izmjene i dopune, u pogledu kvalitete edukacije o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti nije donio nikakve promjene u odnosu na prvotni dokument. Također, dana 29. kolovoza 2013. godine Ministarstvo je objavilo tri priručnika za učitelje, nastavnike i stručne suradnike za provedbu Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama sa detaljno razrađenim nastavnim jedinicama.

Dana 2. rujna 2013. godine započela je nastavna godina 2013/2014. i Zdravstveni odgoj je krenuo s provođenjem u svim školama u Republici Hrvatskoj prema donesenom nastavnom planu i programu i pripadajućim materijalima koje su izradili Agencija za odgoj i obrazovanje i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

⁶⁵ Jutarnji list od 11. 07. 2013. „Seksualni odgoj je opravdan i potreban, Kurikulum se vraća u škole – odlučilo Vijeće za odgoj i obrazovanje“, <http://www.jutarnji.hr/seksualni-odgoj-se-vraca-u-skole-vijece-za-odgoj-i-obrazovanje-odlucilo-da-je-zdravstveni-odgoj-opravan-i-potreban/1113911/>.

⁶⁶ NN 102/06.

⁶⁷ <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti>.

⁶⁸ NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12 i 94/13.

⁶⁹ NN 94/13.

9. Zaključak

Anti-diskriminirajući sadržaji u kvalitativnom i kvantitativnom pogledu u nacionalnom školskom sustavu još su uvijek neodgovarajuće zastupljeni, dok se patrijarhalni i tradicionalno stereotipni elementi kurikulumski i sadržajno mijenjaju vrlo sporim tempom ili se ne mijenjaju uopće već dugi niz godina.

U uvođenju novih nastavnih predmeta kao što su Zdravstveni odgoj, ali i Građanski odgoj i obrazovanje koji je trenutno u eksperimentalnoj fazi uvođenja, vide se pozitivni pomaci u tom pogledu.

Tradicionalni patrijarhalni utjecaji u hrvatskom društvu još uvijek imaju čvrste temelje i stoga je nužno uvođenje inovacija u obrazovni sustav kako bi se Republika Hrvatska što brže približila europsko-pravnoj stečevini po pitanju ljudskih prava i osigurala spolnu i rodnu ravnopravnost.

U kontekstu promicanja načela rodne ravnopravnosti, programi zdravstvenog odnosno spolnog odgoja trebali bi razvijati svijest o utjecaju rodnih stereotipa na seksualnost i seksualno zdravlje mladih te pružati potporu usvajanju rodnih uloga i identiteta koji promiču seksualne i osobne veze zasnovane na poštovanju, odgovornosti i ravnopravnosti. Kvalitetan sadržaj spolnog odgoja treba biti usmjeren i na prevenciju seksualnog nasilja, na prihvaćanje vlastite seksualne orijentacije i razvijanje tolerancije prema spolnim i rodnim manjinama.

Da su i država i roditelji važni dionici u kreiranju obrazovnih sadržaja, posebice kad se radi o spolnom odgoju djece pokazala je odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, koja ukazuje da je ustavnu obvezu države vezano za područje javnog školskog sustava nemoguće demokratski provesti ako se ne omogući sudjelovanje roditelja u procesu oblikovanja nastavnih sadržaja, obzirom na njihovu ustavnu odgovornost da osiguraju pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti.

I konačno, kako stati na kraj polemikama kojima se želi osporiti školski program o spolnom odgoju zbog vjerskih i/ili političkih uvjerenja? Vrijedi razmisliti o nedavnoj inicijativi francuske Vlade o postavljanju tzv. *Povelje laicizma* na vidljivim mjestima u školama, prema čijem pravilu se nitko ne može pozvati na svoja vjerska ili politička uvjerenja u cilju osporavanja školskog programa.

Summary

The author analyzes the introduction of health education, including sex education, into the system of compulsory primary and secondary education in the Republic of Croatia, from the first initiative of the late 90s to the present time. The author writes about public controversy between traditionally conservative and liberally progressive social forces regarding the right of parents, who hold certain world views to make independent decisions about the education of children, and, on the other hand, the constitutional obligation of the State to ensure children's right to a full and harmonious development of their personalities.

The issue is addressed from the perspective of the case law of the European Court of Human Rights, which has already dealt with this issue, and the decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia, which emphasizes the importance of democratic, pluralistic approach in the creation of educational contents, especially when it comes to sexual education of children. How to put an end to the controversy, whose intent is to dispute the school's program of sex education on the basis of religious and/or political beliefs, still is an open question.